כיתות ז'-ח' | גמרא | שיעור 1 מתוך 4 | 45 דק' | בבא קמא כז ע"א-ע"ב

"המניח את הכד": מי אחראי על מכשול ברחוב?

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את המשנה "הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד" ויפרקו אותה לשני מקרים: הכד נשבר, והעובר בדרך נפגע.
- התלמידים יכירו את מבנה הקושיה "פתח ב... וסיים ב..." ויבינו איך הגמרא קוראת את לשון המשנה בדקדוק.
- התלמידים יסבירו את תשובת רב פפא, "הַיְינוּ כַּד – הַיְינוּ חָבִית", ואת הכלל "אֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחֵר הָרוֹב".
- התלמידים ישוו בין המשנה לבין מצבים מימינו: אופניים על המדרכה, תיק במעבר.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מי אחראי כשמשהו שלי הופך למכשול לאחרים, ומה מותר לי לעשות כדי לשמור על מה ששלי?

בשיעור הראשון: מה המשנה פוסקת כשחפץ שלי מונח במקום ציבורי, ולמה הגמרא מתעכבת דווקא על המילים "כד" ו"חבית".

🧪 פתיחה: תיק במעבר

מציגים תמונה (או מתארים): תיק גב מונח באמצע מעבר בבית הספר. תלמיד ממהר נתקל בו. מקרה א: התיק נקרע. מקרה ב: התלמיד נפל ונחבל. שואלים: מי צריך לשלם בכל מקרה? כל תלמיד כותב תשובה במשפט אחד, ואוספים כמה תשובות על הלוח. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

פרק ג במסכת בבא קמא, "המניח", פותח במשנה קצרה: מי שהניח כד ברשות הרבים (במקום שכולם הולכים בו), ובא אדם אחר ונתקל בו ושבר אותו, פטור. ואם העובר נפגע, בעל הכד חייב לשלם על הנזק שלו. המשנה לא מנמקת. את הנימוק הגמרא תחפש בשיעור הבא ("אַמַּאי פָּטוּר?").

הגמרא פותחת בקושיה על הלשון: המשנה מתחילה ב"כד" ומסיימת ב"חבית" (בַּעַל הֶחָבִית חַיָּיב בְּנִזְקוֹ). הגמרא מביאה עוד שתי משניות שבהן קורה אותו דבר, ורב פפא מתרץ: כד וחבית הם אותו כלי. ההבדל בשמות חשוב רק בקנייה ומכירה.

כאן נכנס כלל חשוב: אֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחֵר הָרוֹב. גם אם רוב האנשים מבחינים בין כד לחבית, בדיני ממונות לא מכריעים לפי הרוב, והמוכר יכול לתת כלי קטן. רש"י מסביר שבספק כזה אומרים "הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה". שימו לב: זה פירוש של רש"י, ולא מילים מפורשות בגמרא כאן.

היחידה מתאימה לתוכנית הלימודים בגמרא של חמ"ד לכיתה ז' (אפשרות א: פרק המניח, מסכת בבא קמא), שגם מבחן המפמ"ר בכיתה ח' כולל שאלות ממנה. בבתי ספר ממלכתיים אפשר ללמד אותה כיחידת העשרה בתושב"ע או בתרבות יהודית, בעיקר דרך השאלות הערכיות (אחריות במרחב הציבורי, "עשיית דין עצמית").

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת וויליאם דוידסון המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

ליד כל קטע: 🗣️ **תרגום והסבר** בניסוח האתר. התרגום וההסבר אינם חלק מהגמרא, ונועדו לעזור בקריאה.

משנה, בבא קמא פרק ג, משנה א (בתוך הגמרא, דף כז ע"א)

מַתְנִי' הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ – פָּטוּר. וְאִם הוּזַק בָּהּ – בַּעַל הֶחָבִית חַיָּיב בְּנִזְקוֹ.

🗣️ **תרגום והסבר:** משנה: מי שמניח את הכד ברשות הרבים, ובא אדם אחר ונתקל בו ושבר אותו, פטור (לא משלם על הכד). ואם הנתקל נפגע מהכד, בעל החבית חייב לשלם על הנזק שלו.

גמרא, בבא קמא דף כז ע"א

גְּמָ' פָּתַח בְּכַד, וְסִיֵּים בְּחָבִית! וּתְנַן נָמֵי: זֶה בָּא בְּחָבִיתוֹ וְזֶה בָּא בְּקוֹרָתוֹ, נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה – פָּטוּר. פָּתַח בְּחָבִית, וְסִיֵּים בְּכַד! וּתְנַן נָמֵי: זֶה בָּא בְּחָבִיתוֹ שֶׁל יַיִן, וְזֶה בָּא בְּכַדּוֹ שֶׁל דְּבַשׁ; נִסְדְּקָה חָבִית שֶׁל דְּבַשׁ, וְשָׁפַךְ זֶה יֵינוֹ וְהִצִּיל אֶת הַדְּבַשׁ לְתוֹכוֹ – אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכָרוֹ. פָּתַח בְּכַד, וְסִיֵּים בְּחָבִית!

🗣️ **תרגום והסבר:** גמרא: המשנה פתחה ב"כד" וסיימה ב"חבית"! וגם במשנה אחרת שנינו: אחד בא עם החבית שלו ואחד עם הקורה שלו, ונשבר הכד של זה בקורה של זה, פטור. פתח ב"חבית" וסיים ב"כד"! וגם במשנה שלישית: אחד בא עם חבית של יין ואחד עם כד של דבש, נסדקה חבית הדבש, ושפך זה את היין שלו והציל את הדבש לתוכו, אין לו אלא שכרו (שכר עבודה). פתח ב"כד" וסיים ב"חבית"!

רש"י על בבא קמא דף כז ע"א, ד"ה גמ' נשברה כדו של זה בקורתו של זה פטור

גמ' נשברה כדו של זה בקורתו של זה פטור - שלשניהן רשות להלך:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י מסביר למה במשנה של הקורה פטורים: לשניהם מותר ללכת ברחוב, ולכן אף אחד מהם לא עשה דבר אסור.

גמרא, בבא קמא דף כז ע"א

אָמַר רַב פָּפָּא: הַיְינוּ כַּד – הַיְינוּ חָבִית. לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לְמִקַּח וּמִמְכָּר. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא בְּאַתְרָא דְּכַדָּא לָא קָרוּ "חָבִית", וְחָבִית לָא קָרוּ "כַּדָּא"; הָא לָא קָרוּ לַהּ! לָא צְרִיכָא, דְּרוּבָּא קָרוּ לַהּ לְכַדָּא "כַּדָּא" וּלְחָבִיתָא "חָבִיתָא", וְאִיכָּא נָמֵי דְּקָרוּ לְחָבִיתָא "כַּדָּא" וּלְכַדָּא "חָבִיתָא"; מַהוּ דְּתֵימָא: זִיל בָּתַר רוּבָּא,

🗣️ **תרגום והסבר:** אמר רב פפא: כד וחבית הם אותו דבר. למה זה משנה (מה נפקא מינה)? לקנייה ומכירה. איך זה בדיוק? אם נאמר שמדובר במקום שבו לכד לא קוראים "חבית" ולחבית לא קוראים "כד", הרי שם בכלל לא קוראים לה כך (ואין ספק)! הגמרא עונה: לא צריך אלא למקום שבו רוב האנשים קוראים לכד "כד" ולחבית "חבית", ויש גם מעטים שקוראים לחבית "כד" ולכד "חבית". היית יכול לחשוב: לך אחרי הרוב,

גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב

קָא מַשְׁמַע לַן דְּאֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחַר הָרוֹב.

🗣️ **תרגום והסבר:** ...ולכן המשנה מלמדת אותנו שבענייני ממון לא הולכים אחרי הרוב.

רש"י על בבא קמא דף כז ע"א, ד"ה למקח וממכר

למקח וממכר - שביד המוכר לתת לו איזה שירצה ואפילו התנה עמו חבית דמשמע גדולה נותן לו כד שהיא קטנה:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: בקנייה ומכירה המוכר יכול לתת איזה כלי שירצה. גם אם הקונה ביקש "חבית" (כלי גדול), המוכר יכול לתת לו "כד" (כלי קטן).

רש"י על בבא קמא דף כז ע"ב, ד"ה אין הולכין בממון אחר הרוב

אין הולכין בממון אחר הרוב - היכא דמסתפקא לן מילתא כגון הכא וכגון (בבא קמא מו, א) המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן לא אמרינן בתר רובא זיל ולחרישה קנאו והוי טעות אלא אמר המוציא מחבירו עליו הראיה ויכול לומר לו לשחיטה מכרתיו לך:

🗣️ **בשפה פשוטה:** רש"י: כשיש ספק בממון, לא קובעים לפי הרוב. דוגמה: מי שמכר שור ונמצא שהוא נוגח. הקונה לא יכול לטעון "רוב האנשים קונים שור לחרישה", כי מי שרוצה להוציא כסף מחברו צריך להביא הוכחה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** המשנה: וּבָא אַחֵר וְנִתְקַל בָּהּ וּשְׁבָרָהּ – פָּטוּר

💭 **מפרשים:** הגמרא (בשיעור הבא) שואלת למה הנתקל פטור, ומביאה שלושה הסברים של אמוראים. המשנה עצמה לא מנמקת.

📜 **כתוב:** רב פפא: הַיְינוּ כַּד – הַיְינוּ חָבִית

💭 **מפרשים:** רש"י: הנפקא מינה היא שהמוכר יכול לתת כלי קטן גם למי שביקש "חבית" (שביד המוכר לתת לו איזה שירצה).

📜 **כתוב:** אֵין הוֹלְכִין בְּמָמוֹן אַחֵר הָרוֹב

💭 **מפרשים:** רש"י מקשר את הכלל לעיקרון "הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה". זה הסבר של רש"י, שמביא דוגמה ממקום אחר במסכת (בבא קמא מו ע"א).

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף מקורות (המשנה והגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: התיק במעבר, מי משלם? (5 דקות)
2. קריאה של המשנה בזוגות ופירוק לשני מקרים (נשבר / הוזק) (8 דקות)
3. הקושיה "פתח בכד וסיים בחבית": מוצאים את המילים בשלוש המשניות (10 דקות)
4. תשובת רב פפא ו"אין הולכין בממון אחר הרוב", עם רש"י (10 דקות)
5. עבודה בדף העבודה (9 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הדין כשהעובר שבר את הכד? ומה הדין כשהעובר נפגע?
2. איזו מילה מופיעה בתחילת המשנה ואיזו בסופה?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לדעתכם הגמרא מתעכבת על מילה אחת במשנה? מה זה מלמד על הדרך שבה לומדים משנה?
2. לפי רש"י, מה המוכר יכול לעשות בגלל שכד וחבית הם "אותו דבר"?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם נכון שבעניין כסף לא הולכים אחרי "מה שרוב האנשים חושבים"? תנו דוגמה שבה זה הוגן, ודוגמה שבה זה נראה לכם לא הוגן.

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לתיק שבמעבר: לפי המשנה, הנתקל פטור על התיק שנקרע, ובעל התיק חייב אם הנתקל נפגע. כל תלמיד כותב: האם המשנה הפתיעה אותי? למה?

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. מה דין מי שנתקל בכד ברשות הרבים ושבר אותו? _____
2. מה פירוש "אין הולכין בממון אחר הרוב", במילים שלי? _____

טיפ: פתחו את השיעור הבא בשתיים-שלוש מהתשובות.

💡 הערות למורה

כדאי לא לענות עדיין על "אמאי פטור?". השאירו את השאלה פתוחה על הלוח, והשיעור הבא נפתח בה. המונחים "מתני'" ו"גמ'" מסמנים איפה מתחילה המשנה ואיפה הגמרא: שווה להראות אותם בדף. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים ושאלות בחירה.

📝 בדף העבודה

פירוק המשנה לשני מקרים, מציאת הקושיה "פתח... וסיים..." בשלוש המשניות, הסבר תשובת רב פפא ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, פחות שאלות, ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- גמרא, בבא קמא דף כז ע"א (ספריא)
- רש"י על בבא קמא דף כז ע"א (ספריא)
- גמרא, בבא קמא דף כז ע"ב (ספריא)
- רש"י על בבא קמא דף כז ע"ב (ספריא)

מחוון: המניח את הכד: כד או חבית?

1. **חלק א:** הכד נשבר: הנתקל פטור ("פָּטוּר"). העובר נפגע: בעל הכד חייב ("בַּעַל הֶחָבִית חַיָּיב בְּנִזְקוֹ").
2. **חלק ב:** (1) פָּתַח בְּכַד, וְסִיֵּים בְּחָבִית. (2) משנת הקורה: פתח בחבית וסיים בכד. משנת היין והדבש: פתח בכד וסיים בחבית.
3. **חלק ג:** (3) כד וחבית הם אותו כלי ("הַיְינוּ כַּד – הַיְינוּ חָבִית"). (4) המוכר יכול לתת כלי קטן גם למי שביקש "חבית". (5) בספק בענייני כסף לא מכריעים לפי מה שרוב האנשים עושים או אומרים, ומי שרוצה לקבל כסף צריך להוכיח (כך רש"י).
4. ★ **אתגר:** תשובה פתוחה. בשיעור הבא נראה שלושה הסברים: הרחוב מלא בחביות (רב), חושך (שמואל), פינה (ר' יוחנן), ועוד הסבר: "אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים".